

Магдалена Ю. Крайчева

„ЖЕНА В СВЕЩЕНСТВО“

в ортодоксалните Юдаизъм и Християнство

*„Най-лошата форма на неравенство е
изравняването на нещата, които не са равни“.*

Аристотел

Abstract: *Magdalena Kraycheva, “Woman in Priesthood” in Orthodox Judaism and Orthodox Christianity”.*

The article focuses on the issue of ‘woman and priesthood relations’ in contemporary Orthodox Judaism and Orthodox Christianity. Modern societal trends are moving towards gender equality. The feminist movement of the 20th century had a significant impact on Judaism, particularly within the liberal branches of Reform and Reconstructionist Judaism. In Christian Orthodoxy, while there is no feminist movement, there have been discussions over the past few decades about the role of women in the priesthood. The ‘secret of gender’ is a central topic in these debates, especially among Christians, due to the central dogma of the Incarnation. While gender equality is not a Christian concept, the idea of Love transcends the Law, in which distinctions between men and women are rooted.

Keywords: *Orthodox Judaism, Orthodox Christianity, Female Priesthood, Religious Studies, Interreligious Dialogue*

Поводът за написването на тази статия е прочитът на историята на първата жена в света, ръкоположена за равин¹. Както е трудно

¹ Ръкоположена на 27 декември 1935 г., Регина Йонас получава равински сертификат (semicha) от равин Макс Динеман (водач на Асоциацията на либералните равини в Офенбах на Майн) и става първата еврейка равин в историята на юдаизма. Борбата ѝ до това място е продължителна и нелека. За повече биографични подробности виж у Анави, И. Е. *Озарени еврейски жени: кратка енциклопедия*. Пловдив, 2013, 38-39; вж. също така Baskin, J.R. „The changing role of the woman”. – In:

да си представим мюсюлманка-имам или християнка, отслужваща литургия, така бях изненадана да науча, че равинатът в последните десетилетия не е лишен от служението на женския пол. Дали това присъствие се ограничава до либералния юдаизъм? Какво е становището на ортодоксалните евреи? Вследствие на влияние на феминисткото движение ли е това да има жена в свещенство при юдеите? Въпрос на промени ли е това в самия юдаизъм? Отговори на тези въпроси ще търсим в настоящата статия. Ще бъде направен и паралел с това как Църквата се отнася към ръкоположението на жени поради факта, че от древността Тайнството Свещенство стъпва на юдейския модел за свещенство.

Тук е необходимо да направим едно важно уточнение. В съвременния юдаизъм не може да се говори за свещенство в смисъла, в който то се разбира в християнството. За по-голяма точност изразът жена в свещенство ще бъде поставян в кавички.

С други думи: тази статия е опит да се въведе читателят в проблема „жена в свещенство“, който се оказва критичен за съвременния ортодоксален юдаизъм, но както ще видим, и за православното християнство днес.

Свещенството в миналото и сега. За свещенството може да се говори много. Още от древността във всички религии то се е изразявало в религиозно почитание към едно или повече божества, обичайно ръководено от определени лица. От древни времена и у всички народи е имало хора със специална функция. Това били жреците, магьосниците, мъдреците, шаманите и други, които имали способността и трябвало по най-добрия начин да осъществят връзката с отвъдния свят и да помогнат на другите в тази насока. Старозаветното свещенство обаче се откроявало от всички останали, защото Божият народ Израил живял като светлина сред езическите народи. Свещенството в Израел се оформило постепенно, започвайки от патриарсите Аврам, Исаак, Яков и Йосиф, докато се стигне до даването на закона при Моисей¹. По-късно при идването на Исус Христос, Който изпълнил закона и дал нова заповед на Своите ученици (Йоан 13:34), староза-

De Lange, N. and Freud-Kandel, M. *Modern Judaism: An Oxford Guide*. NY, 2005, 394.

¹ Вж. Вълчанов, Сл. „Старозаветното свещенство“. – Във: *Вечното в двата библейски завета*, В.Т., 1994, 116.

ветното свещенство¹ преминало в новозаветно².

„Ако старозаветният Израил спрямо останалите народи е свят народ и царствено свещенство, то същото се отнася и към новозаветния Израил – Църквата“³. Както пише св. ап. Павел: „Защото чрез един Дух всички сме кръстени в едно тяло, било иудеи или елини, било роби или свободни; и всички с един Дух сме напоени“ (I Кор. 12:13).

Важен за обсъждания въпрос факт е, че за разлика от езическите народи, Израил нямал женско свещенство. Напротив, ясно се казва в Изх. 27:21, че „в скинията на събранието извън завесата, която е пред ковчега на откровението, ще го пали (светилникът, бел. авт.) Аарон и синовете му, от вечер до сутрин, пред лицето Господне. Това да бъде вечна наредба за поколенията на Израилевите синове“. Сл. Вълчанов пише по този повод: „Древният Израил, за разлика от другите семитски народи, не познава женско свещенство, поради което в ста-

¹ За старозаветното свещенство и неговите характерни черти виж повече у Вълчанов, Сл., *Пос.свч.*, 120,122.

² В Новия Завет понятието „свещенство“ се използва по два начина. За повече подробности виж у Майендорф, П. „Литургичният път на православната църква в Америка“. – В: *За живота на света*. С., 2004, 17. „Науката е установила несъмнения факт на връзка между еврейската и християнската литургическа традиция“. Според тълкуването на Посланието до евреите Старозаветното свещенство е първообраз на новозаветното свещенство, но последното ни най-малко не е продължение на старозаветното, а неговите основи се полагат отново от Великия Архиепископ – не по чина Ааронов, а по чина Мелхиседеков (Шеман, А. *Литургическо богословие*. С., 2013, 65). Този първосвещеник е самият Господ Исус Христос, Той е главата и началото на новото свещенство. Исус Христос ръкополага апостолите преди Възнесение, вдъхвайки им Светия Дух, а апостолите предават тези йерархически пълномощия на своите приемници (виж повече у Булгаков, С. *Православие*. С., 1994, 74–104).

³ Стоядинов, М. *Църква, общност, общество*. В.Т., 2009, 49. Царственото свещенство е наследство на всеки християнин (1 Петр. 2:5, 9; Откр.1:6; 5:10). За повече подробности виж у Коев, Т. „Тайнството свещенство в православно-догматическо осветление“. – Във: *Вяра и живот*, В.Т., 1994, 365–366. Това духовно или царствено свещенство се отличава по същност от другото, което е тайнствено свещенство. Православната църква приема като напълно обосновани както богоустановеността на църковната йерархия, така и апостолския произход на трите степени на свещенството (дякони, презвитери и епископи). Вж. Димитров, Ив. Ж. „Тайнството свещенство според Новия Завет“, *ДК*, №1, 1987, 27, 28, 31.

розаветната лексика липсва производна форма от *kohen*¹ в женски род². Макар жени-свещенослужители да е имало към храмовете на различни божества във всички древни цивилизации – египетската, вавилонската, персийската, гръцката, римската и др., Израил стои настрана. В това осветление отчасти може да се докоснем до сериозността на проблема „жена в свещенство“ относно съвременния ортодоксален юдаизъм.

По времето на Христос и апостолите повечето религиозни общности, с изключение на юдейската, са имали жени свещеници. „Ограничавайки свещенството до мъжете, ранната Църква – оставайки вярна на своето юдейско наследство – се е противопоставила директно на преобладаващия дух на заобикалящото я езическо общество“³.

Критичност на проблема. През 1982 г. израелският мислител Йешаяху Лейбовиц публикува кратка и малко позната статия, в която заявява, че проблемът, познат като „статусът на жените в юдаизма“, е много по-решаващ за бъдещето му, отколкото който и да е от другите непредвидени халахически проблеми, възникнали като резултат от неотдавна установеното независимо еврейско положение. Избягването на сериозен отговор на този проблем излага на опасност самото продължение на Тора и мицва⁴ в света. Осемнайсет години по-късно той се оказва прав: статусът на жените в юдейската традиция е най-голямото настоящо предизвикателство към ортодоксалния юдаизъм⁵.

В статията си „Теоретичните основи на равенството на жените в юдаизма“ Блу Грийнберг споделя: „Ние, които сме посветени в традиционния юдаизъм, стоим днес на кръстопът по въпроса за жените. Феминизмът обезпокои нашето предишно равновесие, като направи фундаментално твърдение за жените обратно на модела, създаден от

¹ Свещеник, бел. авт.

² Вълчанов, Сл. *Пос. съч.* 118.

³ Уеър, К. „Мъжът, жената и свещенството на Христос“. – В: *Жените в Православната Църква*. Силистра, 2002, 71. Митрополит К. Уеър отбелязва: „Различни схизматични групи през втори и четвърти век са имали жени свещеници или епископи; например гностиците маркосианци, монтанистите и колиридианките“ (*Пак там*, 77). Борбата на Църквата срещу подобни групи била непрестанна и неумолима.

⁴ От *mitzvot* - заповедите.

⁵ Ross, T. *Modern Orthodoxy and the Challenge of Feminism*. NC, 2001, 3.

Халаха (еврейският закон, бел.авт.)¹.

За Православната църква ръкополагането на жени за свещеници според мнозина не представлява предмет на обсъждане. Категорични изказвания като това обаче не изразяват мнението на православните богослови като цяло. Назрява конфликт, изискващ адекватно разрешение².

Съвременни тенденции. Промяната в статута на жените в съвременния свят е от огромно значение. Тя е свързана с промяна в поведението на мъжа и жената³, „различно осъзнаване на тяхната „другост“, което може да доведе и до отричането на тази другост“⁴. Налага се възприятието, че жените все повече се доближават до мъжете и започват да изпълняват роли, които до скоро са били „мъжки“. В модерната западна цивилизация жените постепенно стават равни на мъжете по отношение на юридическата и фактическата си способност да поемат най-разнообразни отговорности в обществото и семейството. Тези промени са част от дълбока трансформация на положението на жените, както и на начина на мислене⁵. Въпреки че се сблъскват с редица препятствия по пътя от психологическо и социално естество, жените днес имат право да се стремят към материална независимост, към лична реализация в област, отговаряща на вкусовете и способностите им, към поемане на отговорности на всички нива в обществото и понякога даже в религиозната институ-

¹ Greenberg, B. *On Women and Judaism*. Philadelphia, 1983, 39.

² Въпроса за свещенството на жени може да се обобщи с изказването на Коптски епископ Маркос на световната мисионерска конференция в Сан Антонио през 1989 г., организирана от Световния съвет на църквите: „Ръкополагането на жени за свещеници за нас не представлява предмет за обсъждане, защото то противоречи на христологията, еклисиологията, преданието и практиката на ранната Църква“. (Бер-Сижел, Е. „Ръкополагането на жени – въпрос, актуален и за Православната църква“. – В: *Жените в Православната...*, 17).

³ „Различията в поведението и в ценностната система на двата пола са специфични за отделните общества по света. Някои от съществуващите поведенчески модели са по-присъщи за мъжете, а други - за жените. Следователно, определянето на поведенческите модели като „мъжествени“ или „женствени“ е заложено и в различните традиции, и в съвременността“ (Стаматова, К. *Мюсюлманката – между традицията и модерността*. С., 2004, 168–169).

⁴ Бер-Сижел, Е. *Жената е създадена също по образ Божий*. С, 2002, 30.

⁵ *Пак там*.

ция¹.

Как стои въпросът при „избрания народ“ на евреите? Успява ли съвременната цивилизация да повлияе на юдаизма, или напротив, съвременният ортодоксален еврейн става дори още по-затворен в себе си и странящ от „идолопоклонството“ и „новостите на времето“? Какъв е статутът на жената в ортодоксалния свят на юдаизма и защитен ли е той от „нараняване“ и изменение в нормите и обичаите?

Ортодоксалният юдаизъм в сблъсък със съвременните тенденции. Въпреки че юдаизмът никога не е приемал кастова система като тази в Индия, не може да се отрече, че юдейската традиция се базира на йерархически възглед за обществото. Добър пример за това е функционалната разлика между свещениците (*kohanim*) и обикновените членове на Израел (*yisreelim*)². В рамките на общественото положение обаче една от най-разделящите разлики е тази между мъжете и жените. Безкористният читател на обемното тяло на халахическата литература може лесно да достигне до заключението, че мъжът е избран да представлява евреите. Ролята и стойността на жените обикновено са формулирани и ограничавани от мъжките интереси и съображения. Мъжете се считат за част от *minyan*³, жените не са. Мъжете са активната страна спрямо жените в брака и инициират развода. Те имат по-големи задължения при изучаването на Тора и изпълнението на мицвот⁴ и по тази причина животът им взема преднина пред този на жените в най-критичните ситуации. Мъжете притежават по-големи права и привилегии от жените по всички въпроси от общественото водачество и авторитет. Те са официалните глави на семействата и обичайно единствените наследници на имущественото право. Не само че жените не са планираните слушатели на халахическите постановления, но на практика те нямат официално участие в законодателния и тълкувателен процес⁵.

Бързо се установява, че този портрет на ролята на жената в еврейското общество стои в директно противопоставяне на запад-

¹ Пак там.

² Ross, T. *Op. cit.* 6.

³ Основен молитвен кворум.

⁴ От *mitzvot* - заповедите.

⁵ Ross, T. *Op. cit.* 6.

ните демократични идеали, зачитащи природата на половите различия. Новата реалност е създала напрежение при официалното разпознаване на равенството на жените в закона, във финансовото възнаграждение и във възможностите за образование и водачество. Дори в по-строгото православие, или *хареди*, в отделите на обществото битува нова финансова реалност, където жената често не само е главният печелещ хляба, но също вземащият решения по въпроси на домакинството и на семейната политика. Това не така лесно подхожда на представата за жената, такава, каквато я намираме в традиционните източници. Въпросът е до каква степен тези две реалности могат да продължат да се противопоставят¹.

Феминисткото движение в юдаизма. Еврейският феминизъм става движение в САЩ през 1970-те, когато жените започват да искат равенство в синагогата². Главните спорни въпроси били за включването на жените в *minyuan* (основен молитвен кворум), призоваването на жените към Тора за *aliyot* (рецитал от благословения) по време

¹ Пак там.

² Преди края на XVIII в. еврейският живот и религиозна практика навсякъде следвали нормите на равинския юдаизъм, който нареждал строго разделение между мъжките и женските роли и владения: мъжете функционирали в обществените сфери на синагогата, училището и общественото управление, докато жените били заети със семейните възпитателни роли, с което давали възможност на техните съпрузи и синове да изпълняват публичните си задължения. Жени, които задоволявали мъжките очаквания в предписаните им роли като съпруги и майки, били почитани и уважавани (Baskin, J. R. „The changing role of the woman“. – *In: Modern Judaism: An Oxford Guide*. New York, 2005, 389). В някои отношения отговорностите на жените се смятали за по-важни (вж. Майер, М. *Еврейските символи*. С., 2004, 65). Еврейските жени, както и мъжете, били отговорни за спазването на всички негативни заповеди (от типа: „Не убивай“, „Не кради“, „Не прелюбодействай“ и пр.) в юдаизма и за пазенето на съботата и светите дни от еврейския календар. Мъжките и женските задължения обаче се различавали. Жените били освободени от ограничените във времето позитивни заповеди, включващи общностното синагогално богослужение и три пъти на ден изпълняваната рецитация на точно определени еврейски молитви, възложени на мъжете. Жените несъмнено били насърчавани да се молят, но техните молитви можели да бъдат спонтанни, частни и на роден език. Жените, които избирали да посещават синагогата, се изисквало да стоят настрана от мъжете, обикновено на балкона на втория етаж или зад видима бариера (*mehitzah*) (Baskin, J. R. *ibid.*).

на синагогалните четения на Тора, и ръкополагането като равини¹. Съпротивата към такива промени била особено силна от ортодоксалните и консервативните движения, въпреки че Реформисткият² и Реконструкционисткият юдаизъм почти незабавно започнали промените. Въпреки това, феминистките настоявали за нови интереси: достъп до Тора и изучаването на Талмуда, коментари на Тората от жени; съчинени били нови феминистки ритуали. Били устройвани церемонии по назначаването на потомки, за да се даде възможност за общи церемонии като *brit milah*³; Рош Хадеш и Новолунието били празнувани като женски празници; била оповестена феминистката Пасха Хагадот; започнала да се изучава историята на еврейските жени. Може би най-важното – ревизирането на еврейските закони засягащи развода, които позволявали на мъжа да откаже развод на съпругата си, оставяйки я „прикована“ (*agunah*) за него, било осъществено от неортодоксални клонове на юдаизма, въпреки че ортодоксалните равини останали по-малко гъвкави⁴. Феминисткото движение подчертавало главните несъвършенства в централните текстове и поучения на Тора, повдигайки въпроси относно тяхното уместно правно положение. Товарът паднал върху еврейските мислителци, които трябвало да обяснят защо юдаизмът е просмукан от патриархат, който феминизмът разобличил. Защо Бог ще разкрива Тора, която е нечестна към жените еврейки? Степента на исканите

¹ Първите жени равини. Първата жена, получила ръкоположение за равин, била Регина Йонас (1902-44) в Германия. Променящите се обществени нагласи и социални реалности подбудили лидерството на Реформисткото движение да разреши ръкополагането през 1972 г. на равин Сали Призънт от Обединения еврейски колеж. Първата жена равин в Обединеното Кралство, Жаклийн Табик, била ръкоположена през 1975 г. от Колеж Лео Бек...За повече подробности виж у Heschel, S. „Gender Issues: survey“ – In: *Lange and Miri Freud-Kandel. Modern Judaism: An Oxford Guide*. New York, 2005, 379.

² Един от принципите на Реформисткия юдаизъм е, че Аароновото свещенство, както и Мойсеевият жертвопринасящ култ, са били подготвителни стъпки към действителното свещеничество на целия народ, което започва с разпръскването на евреите по света...(Соломон, Н. *Юдаизмът*. С., 2003, 226).

³ *brit milah*, или обрязване, е физически символ на връзката между Бога и Неговия народ, евреите. Това е едно постоянно напомняне за това какво изисква еврейското наследство.

⁴ Heschel, S. *Op.cit.* 378-379.

промени също повдигнала богословски въпроси: ако на жените е дадено пълно равенство, резултатът щеше ли да бъде радикално променен юдаизъм?¹

В академичните среди. В академичните среди феминизмът също бил предизвикателство. Общото мнение на повечето учени феминисти е, че историята на жените ще трансформира основните категории, чрез които е бил разглеждан еврейският опит досега².

Приспособяването на халаха към реалността. Децентрализация на юдейския авторитет. Процеса на вземане на решение от равините е тежка процедура, която не е лесно да се обобщи с няколко сбити правила и предписания³. Несъответствието между идеологията и практиката станало особено очевидно, когато халахическите идеолози почувствали заплахата за запазването на целостта и непокътнатостта на системата и били подбудени към по-големи и строги тълкувания⁴.

Значителен фактор, съдействащ за чувството на халахическо замразяване в модерния период, е децентрализацията на юдейския обществен авторитет. През средновековния период, когато на еврейските общности все още се позволявала пълна съдебна автономия, обхватът на халахическото вземане на решения бил много по-широк, включвайки всички аспекти от гражданския закон. С оттеглянето на местната автономия обаче повечето от решенията вземани от равини, били съкратени до ритуални въпроси като молитвата, спазването на съботата и фестивалите, и кашрут (*kashruth* - набор от еврейски закони за храненето)⁵.

¹ Пак там, 379.

² Пак там.

³ Той е усложнен от фактори и обсъждания, някои от които са изрично очертани в такъв синтезиран вид, като в Мишна Тората на Маймонид, а други се съдържат в споразуменията на халахическата практика. Яснотата е възпрепятствана от противоречието между идеологическата реторика, която е извънредно консервативна и случващото се в реалната практика (Ross, T. *Op.cit.* 7).

⁴ Пак там.

⁵ Пак там. Въпроси засягащи личния статус, такива като брака и развода, въпреки че все още се управляват в Израел чрез равинските съдилища, се уреждат в диаспората в много по-ограничени мащаби. Главната халахическа функция на равините проповедници и собствениците на равинските офиси в диаспората е просто

А в Израел, както също и в малцина общности от диаспората, където много членове от общността са „добре подковани“ със стихове от халаха, функцията на вземане на решения от официалните равини понякога дори е по-малко ясно изразена от тази на същите правни източници, които служат на равините и са достъпни за образованите евреи. Липсата на формални централни институции, ограничената сфера на юрисдикция в равинските съдилища и разпространението на масовата комуникация, която когато се комбинира с всеобщата идеологическа фрагментация на модерното юдейско общество, му се отплаща с невъзможността да намери един равински авторитет, който е приет от всички – всичко това довежда до ситуация, където обхватът на халахическите обсъждания се състои от констатиране дали един определен случай се покрива от приетите кодекси¹.

Феминизъм-юдаизъм. Феминизъм-християнство.

Феминизмът като движение възниква и се развива в условията на една „християнска“ цивилизация като прокламиращ едно изкривено разбиране на християнското „равенство“ между мъжа и жената, основано на свои феминистични принципи². На принципите на феминизма, а не на апостолската изповед за Исус Христос („Ти си Христос, Синът на Живия Бог“ – Мат.16:17) се развива общият корен на новия „обединителен процес“ между католици, протестанти и юдейски феминисти, пише Емил Трайчев³. Макар да не отрича изцяло боговъплъщението, феминизмът изхожда от друга отправна точка, която не е отправната точка на християнството⁴.

Отговорът на юдаизма. В юдаизма „и мъжът, и жената са създадени по Божие подобие. Според много еврейски учени мъжът първоначално е създаден едновременно като „мъж и жена“ (Битие 1:27), т.е. с двоен пол, и по-късно е разделен на две - мъж и жена“⁵. Животът на

да разпространяват информацията относно съществуваща халахическа практика. Действителното вземане на решения в повечето случаи е редуцирано до минимум. (Ross, T. *Op. cit.* 7,8).

¹ Ross, T. *Op. cit.* 7-8.

² Срв. Трайчев, Е. „Статутът на мъжа и жената в Църквата (Към критиката на феминистичното богословие)“. *Богословска мисъл*, №1-4, 2000, с. 101.

³ *Пак там*, 102.

⁴ *Пак там*.

⁵ Майер, М. *Пос. съч.* 65.

всеки традиционен евреин, независимо мъж или жена, е ръководен, дори диктуван от *mitzvoth* (*заповедуме*)¹... Голямата част от *mitzvoth* се прилага общо за мъжете и жените от универсалната забрана „*Не убивай*“ до строгите детайли от закона на *kashruth* и съблюдаването на съботата. Въпреки това има изключения от общото правило и те са две категории: онези *mitzvoth*, които са свързани с пола като приложими само за мъжете (като обрязването) или само към жените (като законите, регулиращи месечния цикъл), и *mitzvoth*, които не са директно свързани с биологичните разлики, но все пак са „пристрастни“ спрямо пола². В Библията намираме заповеди и от двата типа³.

Феминисткото движение⁴, което започва през късните шейсет и ранните седемдесет години на ХХ в. поражда сериозна дискусия в съвременния юдаизъм, придружена с не по-малко сериозни промени. Много жени приемат феминисткия указ за равенство на жените в контекста на тяхната принадлежност към еврейския народ и еврейската общност и с това всъщност искат пълен достъп до една традиция, която рядко е считала жените като централни фигури в своята история, мисъл, религиозна практика или обществен живот. Родено във времето на бързо разпространяваща се социална промяна, когато жените се изправят пред нови предизвикателства в сферата на семейната структура, възможностите за по-високо образование и професионален избор, увеличеното обществено възприемане на хомосексуалността и други алтернативни начини на живот, и широк

¹ *mitzvoth* обхваща почти всички възможни сфери от човешката активност и чрез забрани и предписания оформя частния и публичен живот на евреите, често дори до най-малкия детайл.

² Biale, R. *Women and Jewish Law*. New York, 1995, p. 10.

³ Фактът, че свещенството било специално мъжко е отражение само по себе си не на биологически различия, а на „пристрастност“ към пола. Всъщност други древни религии включвали жените като свещеници.....Разпределението на мъжките и женските роли и мястото в обществото е най-добре обобщено в закона, който е свойствен и за двата пола: мъж не трябва да носи женски дрехи, нито жена - мъжки (Второз. 22:5) (Biale, R. *Op. cit.* 10-11).

⁴ Оказва се, че ръкополагането на жени е част от един по-голям проблем на промяна в статута на жената в съвременния свят. Тази промяна до голяма степен свързваме с появата и развитието на феминисткото движение, с неговите принципи, идеология и интереси. Това движение оказва особен натиск през последните няколко десетилетия върху юдаизма.

кръг от възможности за религиозно и духовно изразяване и политически и граждански активизъм, еврейското феминистко движение има значително влияние върху еврейската религиозна практика в редица области¹. Егалитарното участие в богослужението и в ритуалните роли сега е считано за норма в повечето либерални и прогресивни форми на юдаизма. Друга видима промяна е възможността, предлагана на жените да предприемат равински обучения и ръкополагане за равини.² Макар и аргументите за ръкополагане на жени за равини да били винаги основани на традиционни източници, действителният натиск за женско ръкополагане бил резултат от юдейския сблъсък с феминизма и изследванията върху обичайните роли на жените в последната третина на ХХ в.³

Отговорът на християнството. Макар на пръв поглед „изравняването“⁴ между половете като идея да е налице и при християнството, и при феминизма, двете стоят на различни основи: „феминистическият начин на мислене е несъвместим с древното учение на Църквата“⁵, и още – „християнството, което отстоява равноправието между мъжа и жената, утвърждава разбирания, които са диаметрално противоположни с тези на феминизма“⁶. Това не означава потискане на достойнството на жената, напротив. „Според изначалния библейски възглед жената по своята богоподобна природа и по човешкото си достойнство е равноценна с мъжа – тя е сътворена по Божи образ и носи върху себе си Божието благословение: „И сътвори

¹ Baskin, J.R. *Op.cit.* 393.

² Въпросът за жените равини, като естествена последица на настояването на Реформисткия юдаизъм за духовно и интелектуално равенство между мъжете и жените, вече е бил обмислен сериозно през 19 век в Германия и САЩ, но е бил отхвърлен поради страх от социални, обществени и общи за всички вероизповедания възражения (*Пак там*, 394).

³ *Пак там*, 394.

⁴ Прот. Ал. Шмеман: Срещу демоничния принцип на „сравняването“ християнството противопоставя любовта, цялата същност на която е именно в пълното отсъствие на сравняването в нея – както като „източник“, така и като „същност“... „Мъжкото“ и „женското“ начало са съприродни на света, но само човекът е този, който ги претворява в семейство. И ненавистта на нашата култура към семейството е продиктувана от това, че то изобличава злото на „равенството“.

⁵ Стаматова К. „Богословски размисли върху феминизма“. ДК, №2, 2005, 29.

⁶ *Пак там*.

Бог човека по Свой образ, по Божий образ го сътвори; мъж и жена ги сътвори“ (Бит. 1:27)¹. Женствеността и феминизмът взаимно се изключват².

Така пак според Е. Трайчев „спорът относно мястото на жените в Църквата (в частност женското ръкоположение) не засяга високото положение и достойнство на жените, а по-скоро отправния момент или основата на християнското богословие: боговъплъщението ли лежи в основата на християнското богословие, или това са феминистичните принципи?“³ Учението на Църквата, според което мъжете и жените са равни по „чест, ценност и достойнство“⁴ води до диаметрално противоположни антропологични разбирания от тези на феминистите, поради различните отправни точки. „Изходен и основен момент за църковното тълкуване на тайната и значението на пола е учението за боговъплъщението“⁵.

Митрополит Калистос Уеър, подобно на много други православни автори, признава, че въпросът за пола и ръкоположението на жените е една „тайна“, която нашият ум не може да обозре докрай, понеже не се основава на логически разсъждения, а на откровение, дадено от Бога на човека.

В своята статия „Православни аргументи срещу ръкополагането на жени за свещеници“ Верна Харисън с основание отбелязва, че „... фактът, че Църквата никога не е имала жени свещеници, предполага, че трябва да има сериозна духовна и богословска причина. Отсъствието на прецедент ни предупреждава да бъдем предпазливи...“⁶

¹ Пак там.

² Както забелязва Клара Стаматова в статията „Богословски размисли върху феминизма“ (29) – трябва да се прави разграничение между женско и феминистко съзнание. Независимо че те от части се прекриват (доколкото женското е основа на феминисткото, а пък феминисткото поражда желанието да се „избяга“ от женското), трябва да се разграничават. Особено опасно, според нея, е феминисткото присвояване на религиозните традиции, както и сформирането на алтернативни общности за богослужение и взаимопомощ, които са съществена част от новоезичеството.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там, 102.

⁶ Harrison, V. “Orthodox Arguments Against the Ordination of Women as Priests”. – In: *Thomas Hopko. Women and The Priesthood*. New York, 1999, 167.

Един от основните въпроси, които разглежда Е. Трайчев в статията си „Статутът на мъжа и жената в Църквата“, е твърдението, че „Ръкоположението на жени в Църквата е същностна невъзможност, т.е. това е противоположно на природата“¹.

„Жена в свещенство“ – акценти. До преди няколко десетилетия синагогата не е имала ръкоположени жени за равини. Сега те вече са стотици.

За отбелязване е фактът, че ортодоксалният юдаизъм, колкото и притворен да е към феминизма, и въпреки сблъсъка е склонен към промяна. Оформеното юдейско феминистко движение е доказателство за това. Ясно е, че по-голямо е влиянието му при либералните и реформирани форми на юдаизъм. Но от споменатото дотук се вижда „пропукването“ и в традиционните форми. Наблюдава се и влияние на липсата на централно организирано тълкуване на закона, което е следствие от децентрализацията на властта в юдаизма. Това вероятно е една от причините движения като феминизма бързо да намерят почва дори в ортодоксалния юдаизъм.

Юдаизмът, както и другите религии, е поставен в условията на т.нар. „християнска“ цивилизация от около 2000 години насам. Въпреки че самото християнство, стоящо в основата на тази цивилизация, да произлиза от юдаизма и дори самият литургичен живот е в тясна връзка с древните израилски обичаи относно свещенството², християнството не следва йерархическия модел на отношение мъже-жени, на който стъпва ортодоксалният юдаизъм. Тази разлика, свързана с реална промяна, дължаща се на християнството, е следствие от едно по-различно утвърждаване на женския пол, което намира своето обяснение в боговъплъщението на Господ Исус Христос, Сина Божий. Може да се каже, че християнството „преодолява“ тази строга йерархичност, която и до днес битува в ортодоксалните среди на еврейските общности по света³. В същото време, що се от-

¹ Трайчев, Е. *Пос. съч.*, 100. Изпълнението на специфичните свещенически функции от жена е същностна и сотириологична невъзможност. За повече по този въпрос виж у Трайчев, Е. *Пос. съч.*, 119-120).

² Вж. повече у Шмеман, А. *Литургическо богословие*. С., 2013, 61-65.

³ Както пише Елизабет Бер-Сижел, „осланяйки се на словата на апостола (Ефес. 5:22 и 25), Църквата наложи нов образ на жената. Тя вижда както в жената, така и в

нася до свещенството, традицията у православието не допуска „размяна на ролите“.

За разлика от юдаизма, в православното християнство няма оформено феминистко движение. Макар в последните десетилетия въпросът за мъжете и жените (вкл. ръкоположението на жени за свещеници) да е повдиган и дискутиран, той си остава поне засега „идващ отвън“ проблем за Православието¹. Преданието говори категорично, че Църквата няма в историята си жени-свещеници². За други обаче нещата не са толкова прости и те повдигат редица въпроси. Самият факт, че по едно и също време този въпрос излиза на преден план и в юдаизма, и в християнството, говори за силното влияние на феминисткото движение в съвременния свят.

Заключение. Ортодоксалният юдаизъм, борейки се с „новостите на времето“, все още няма изградена концепция за действие и допуска на практика „женско свещенство“, макар и в ограничени мащаби. Отношението към жените е променено. Допускат се жени на постове, които не са били мислими за тях преди. Ролята на феминизма тук се оказва решаваща. Разбира се, има брожения срещу „женското свещенство“. Съответства ли то на закона? Ортодоксалният юдаизъм не е безразличен към случващото се и се опитва да се противопостави на инвазията на агресивното феминистко движение. Но се оказва доста неподготвен за това. Коя „реалност“ ще надделее? Тази на идеологическото тълкуване на закона или новите реалности, трудно обхващани от Халаха? Вероятно се изисква нов подход и ново тъл-

мъжа изпълнено с достойнство олицетворение на икона“. (Бер-Сижел, Е. *Жената е създадена също...*, 79)

¹ Бер-Сижел, Е. *Жените в Православната ...*, с. 18.

² Проблемът „свещенство на жени“ в християнството има дълга история. За повече подробности виж у Yokarinis, С. „The Priesthood of Women (A look at Patristic Teaching)“. – In: *Orthodox Women Speak: Discerning the “Signs of the Times”*, Geneva, 1999, 167. За голяма част от православните автори въпросът е ясен. Според Струмишки митрополит Наум, например: „Съгласно Преданието на Православната църква жената не участва в това измерение на св. Тайнство Свещенство“ (тоест това, което е в пълномощията на епископа, бел.авт.). Но има и едно друго измерение на свещенството, към което са призвани всички християни. „Никой не може да вземе на жената това измерение на свещенството“ (Наум, Струмишки митрополит. „Свещенството на жената“. ДК, №10, 2005, 1).

куване на действителността. Традиционният юдаизъм е започнал да се огъва пред стихииите на времето. Ще бъде ли достатъчен законът и известните до този момент тълкувания за борбата срещу крайните форми на феминизъм? Времето ще покаже.

Православната Църква няма окончателно общооповестено становище по въпроса, макар и да е изразявана категорична позиция на сериозни симпозиуми и конференции срещу ръкополагането на жени. Има множество аргументи срещу ръкоположението на жени в Църквата¹. Трудността идва от това, че Преданието, на което Църквата особено държи и следва, в един известен смисъл „мълчи“. Трябва ли да замълчи и Църквата по този въпрос в настоящия момент? Според Елизабет Бер-Сижел, митрополит Калистос Уеър, Павел Евдокимов, Емил Трайчев и други - не. Нужно е без страх и с голяма предпазливост да се погледне на този въпрос, който за Православната църква идва отвън, но започва тук-там да се превръща и във вътрешен проблем.

Християнско е твърдението, че „където има любов, няма необходимост от йерархия и власт“², а „където няма любов или тя е разклатена от нещо, се появява потреба от йерархия и власт, за да се зачита порядъкът и единението“³. Според християнството това „нещо“ е грехът. Както отбелязва Е. Трайчев, „винаги трябва да се има предвид разликата, която отците правят между онтологическия и екзистенциалния начин на човешкото съществуване: т.е. между природата на човека, както той бил предназначен да съществува в Бога, и природата на човека, когато тя е изкривена от греха на себелюбието и гордостта“⁴. „Йерархията е потребна преди всичко заради реда в несъвършеността, а не заради разликата в половете“⁵.

В любовта е вкоренена двойствеността на човека като мъж и жена. Това не е недоразумение, което човечеството да поправи чрез

¹ За най-често срещаните аргументи срещу женското свещенство в Православната Църква виж повече у Harrison V. "Orthodox Arguments Against the Ordination of Women as Priests". – In: Нопко Th. *Women and the Priesthood*. New York, 1999, 166; Трайчев, Е. *Пос. съч.* 98-122; Уеър, К. *Пос. съч.* 81.

² Наум, Струмишки митрополит. *Пос. съч.*, 2.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Трайчев, Е. *Пос. съч.* 114-115.

„равенството“, нито пък грешка или случайност, а първото най-онтологично изразяване на самата същност на живота. Тук реализирането на личността става в самоотдаването, тук бива превъзмогнат „законът“, тук си отива самоутвърждаването на мъжа като мъж и на жената – като жена.

Това означава, че няма никакво равенство, а има онтологично различие, правещо възможна любовта – единство, а не „равенство“. Равенството предполага множественост на „равните“, която никога не се преобразува в единство, тъй като същността на равенството е в неговото неотклонно опазване. В единството различието не се унищожавя, а само се превръща в единство, в живот, в творчество... В света не може да има равенство, защото той е сътворен от любов, а не от принципи, и жадува за любов, а не за равенство. Това постоянно натрапвано на света като цел и още повече като ценност равенство е способно да нарани дълбоко любовта.